

„Régészet határok nélkül”

Beszámoló a csanádpalotai határátkelőnél végzett közös magyar–román ásatásról

Pópity Dániel – Urák Malvinka

Madáralakos Árpád-kori aranyozott bronz veret
(fotó: Takács Gábor)

48

Nem kétséges, hogy napjaink közösségi médiájának egyik fő hírforrása és vitapontja az egyes államok határainak kérdéséhez, azok ellenőrzéséhez vagy éppen védelméhez kapcsolódik. Mindemellett, ahogy a jelen írásunknak otthont adó magazin címének egyik lehetséges olvasata is jelzi, a különböző régészeti kultúrák lelőhelyei a legtöbb esetben nem vesznek tudomást a modern államhatárok szabta keretekről. Éppen ezt tapasztalhattuk meg 2010 és 2012 között is, amikor a Magyarország és Románia között húzódó adminisztrációs vonal (azaz a határ) két oldalán nyílt lehetőségünk régészeti feltárást végezni.

A Csanádpalota településtől délre, mintegy 3 kilométerre zajló munkánk kereteit a tervezett, majd 2015-ben átadott M43-as autópálya építése indokolta. A nagyszabású terepi munkákban magyar részről a szegedi Móra Ferenc Múzeum szakemberei dolgoztak Pópity Dániel vezetésével, román oldalról pedig a kolozsvári Régészeti és Művészettörténeti Intézet régészei, a dévai Dák és Római Civilizáció Múzeum régészei, valamint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem hallgatói vettek részt, dr. Sorin Ilie Cociş irányításával. A feltárások eredményeképpen mindösszesen öt és fél hektáron végeztünk kutatást. A magyar részről

A határsávban feltárt körárkos szarmata sírok a romániai oldalon

a Csanádpalota-országhatár, M43 56. lelőhely, román részről pedig a Nagylak–Arad autópálya 1. számú lelőhely (Sit 1M) nevet viselő terület kutatása nyomán a romániai oldalon 61, a magyar oldalon pedig 497 darab objektumot dokumentáltunk. A közel 70–110 méter széles és mindösszesen 640 méter hosszú, északkelet–délnyugat irányú sávban kora bronzkori, római kori szarmata, avar kori, valamint Árpád-kori jelenségeket rejtett a föld. A két ország területén kialakított szelvények az államhatáron kapcsolódtak össze. Több esetben az is előfordult, hogy egyes objektumok egyik felét Magyarországon, a másik felét Romániában kellett feltárnunk. E sajátos és különleges szituáció tálcán kínálta a lehetőséget, hogy a számtalan értékes leletet felszínre hozó kutatásaink eredményeiről vázlatos formában közösen adjunk most számot.

Avar kori Tarnaméra-típusú veret egy épületből (fotó: Takács Gábor)

Az ásatáson a legkorábbi megtelepedésre utaló nyomok 4000–4800 évesek voltak, és a kora bronzkorból (Kr. e. 2800–2000) származtak. A feltárási szelvényünk nyugati harmadában bukantunk a nagyállattartó Makó-kultúra népe által hátrahagyott leletanyagban gazdag gödrökre. A vermekből a korabeli főző- és tálalóedények töredékei mellett a kultúra jellegzetes belső díszes táljai is előkerültek. Különlegesség, hogy vélhetően az e településhez tartozó temetőt találtuk meg fél kilométerre innen keletre, már az államhatár sávjában. Ezt három égett emberi csontokkal

teli edénymellékletes urnasír és egy szórt hamvas sír képviselte, több magányosan elásott edénnyel együtt. A szórt hamvas temetkezésben egy henger alakú gödörben három edényt (egy urnát, egy belső díszes tálat és egy öblös edényt) helyeztek el. Az emberi hamvakat egy halomban, az edények mellett találtuk meg, a gödör alján.

Útravaló. Egy kora bronzkori szórthamvas sír edénymellékletei (fotó: Pópity Dániel)

Kora bronzkori gödör dokumentálása (fotó: Pópity Dániel)

A környék a római korban, a Kr. u. 2–3. században népesült be ismét. Közel 300 objektumot kötöttünk az Alföld római kori barbár népességéhez, a szarmatákhoz, ami egy jelentős létszámú közösség hosszan tartó megtelepedésére utalt. Az árkokból, változatos alakú gödrökből, mély kutakból és félig földbe mélyített veremépületekből álló

település nyomai az államhatár mindkét oldalán megtalálhatóak voltak.

A veremházak négyzet vagy téglalap alakú alapjainak mérete 4,8 és 15,6 m² között ingadozott, kemencét azonban egyik sem rejtett. A tanyás jellegű településen az igen nagyszámú helyi készítésű edénytöredék között több, a hasonló korú településeken ritka, szögletes alakú edény is fennmaradt. E figurális ábrázolásokat is hordozó edények vallási célt szolgálhattak, a kutatás általában füstölőknek véli ezeket.

Már e település elhagyása után, a Kr. u. 4–5. században ásták meg azokat a szarmata sírokat, amelyek az ásás talán legérdekesebb leleteit rejtették, dacára annak, hogy azokat a korabeli sírablók nagyrészt feldúlták és kifosztották. Az ásási szelvényben két temetőt is sikerült elkülönítenünk. A nagyobbik a magyar oldalon volt, és 53 sírből állt, míg egy háromsíros kisebb 'családi' temetőt a határvonal épp kettévágott. Mindhárom sírt a korszakban megszokott módon árokkal vették körül. Így e körárkos sírok közül a román oldalra kettő, a magyar oldalra pedig egy esett, de úgy, hogy a sírt kerítő 13 méter átmérőjű körárok fele Magyarországon, fele pedig Romániában látott napvilágot. Az említett sírablások ellenére a temetkezési szokások között mind a magyar, mind pedig a román oldalon sikerült fából ácsolt

Római üveg pohár plasztikus szálrátéttel egy 45–55 év körüli férfi sírjából (fotó: Takács Gábor)

Egytagú, aláhajlított lábú ezüstfibula egy szarmata férfi sírjából (fotó: Takács Gábor)

Balta alakú anyagsüngő a kora bronzkori településről (fotó: Takács Gábor)

Gúlacsüngős bronz fülbevaló az avar korból (fotó: Takács Gábor)

halotti ágyak, hordágyak, avagy kerevetek lenyomatait is kimutatni. A két temető érintett öt sírjának átlagon felüli, 5 m² alapterületű aknái is világosan jelezték, hogy e sírokban a közösség legrangosabb és legjobban megbecsült tagjai nyugodhattak. 14 sírt délről nyitott, 10–13 méter átmérőjű kerítőárok vett körbe. Az ilyen sírokba férfiakat, nőket, sőt gyermekeket is temettek. Több kerítőárok északi részében a halotti torhoz köthető áldozati edényeket, az egyik árok déli bejáratánál pedig két nagy méretű őrző-terelő pásztorkutya maradványát bontottuk ki. A kuttyák csontjainak épsége, fektetése az állatok rituális célú leölését feltételezte.

A szarmata sírokból számos ékszer és viseleti tárgy, valamint eszköz került elő. Az ékszerek között több hurkos-kampós záródású fülbevaló, fibula, azaz ruhakapcsoló tű, csat, üveg-, karneol- és borostyángyöngy mellett egy ezüst nyakperec is napvilágra került.

Utóbbi egy csecsemő sírjából származott. A szarmata nők a megelőző korszak ékszereit is szívesen viselték. Erre egy 23 év körüli nő sírja utalt, amelyben egy középső bronzkori, szív alakú csüngőt találtunk. A használati tárgyak közül kiemelkedik egy részben bronzból, részben ezüstdből készült ritka csipesz, valamint egy értékes római üveg pohár. Az utóbbi egy férfi sírjából bukkant elő. A 2,1 deciliter űrtartalmú halványzöld, talpgyűrűs, szálrátétes darab a 4. század első/középső harmadából származott. Csaknem

a sírok felében találtunk továbbá változatos formájú agyagedényeket, melyek között tálak, poharak, gömbös testű, váza formájú és kiöntőcsöves darabok is akadtak. A zömében a lábhoz helyezett edényekbe étel és/vagy ital kerülhetett, amelyek túlvilági útravalóként szolgálták az elhunytat.

A késő római kort követően mind az avar kor első feléből (Kr. u. 6–7. század), mind pedig az avar kor második feléből (Kr. u. 8. század) kerültek elő további leletek. Egy néhány épületből és kemencéből álló telep-részletet az avar kor első feléhez kapcsolunk, egy ott előkerült ritka, bizánci előképet idéző, geometrikus mintát mutató, úgynevezett Tarnaméra-típusú veret alapján. Szintén e korszakból származik a határsávból egy állatjársból fémkeresővel előkerült, bronzból öntött gúlacsüngős, áttört, üvegbetétes fülbevaló is, amely egyelőre a típus legkeletibb ismert példánya. Már az avar kor második felét jelezték azok az északkelet–délnyugati irányítású sírok, amelyek közül hat aknás, négy pedig fülkével kiegészített aknás sír volt. A két teljesen feltárt temetőt alkotó sírcsoportok egymástól 60–70 méterre feküdtek az ásatás magyarországi szakaszán. Noha a rablott sírokban csupán pár lelet maradt hátra (vaskengyel, korbácsvég, vaskés, orsó), a temetkezési szokásokat azonban jól nyomon lehetett bennük követni.

Az ásatás következő és egyben utolsó régészeti korszakát az Árpád-kor jelentette. A szelvény

Tűzkultusz nyoma. Kis méretű agyag füstölőedény, az ún. kurilnyica (fotó: Takács Gábor)

magyarországi szakaszán, közel 350 méter hosszasan másfél száz beásás, köztük épületek, árkok,

kutak, kemencék és tűzhelyek, valamint gödrök rajzolták ki a 12–13. századi tanyás jellegű település részletét. A leletanyag zömét adó edénytöredékek között a legnagyobb számban a tűz fölé akasztható cserépbográcsok fordultak elő. A legimpozánsabb lelet kétségkívül egy bronzból öntött aranyozott veret volt, amelyen kiterjesztett szárnyú ragadozómadár-ábrázolás látható. A nem mindennapi tárgy képi világa a honfoglaló magyarság legendás madarát, a turult idézi. Hasonló lelet Óbudán, a Hajógyári-szigeten, Havas Zoltán és Sándor Ildikó

Jellegzetes belső díszes kora bronzkori tál (fotó: Takács Gábor)

átásán bukkant elő egy épületből.

A közös magyar-román munkálatok eredményessége s e lelőhely feltárt gazdag régészeti anyaga is bizonyítja, hogy hasonló együttműködésre a térség múltjának mind jobb megismerése érdekében a jövőben is égető szükség lesz. Így a csanádpalotai ásatások – reményeink szerint – akár példát is mutathatnak!

Halotti ágy vagy kerevet kibontott lenyomata egy szarmata sír alján (fotó: Pópity Dániel)